LİDERLİK ÖZELLİKLERİ: BİR ÖLÇEK GELİŞTİRME ÇALIŞMASI VE ÖĞRENCİLERE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Ramazan CANSOY*
Muhammet Emin TÜRKOĞLU**
Hanifi PARLAR***

Öz: Eğitim alanında yapılan liderlik araştırmalarının yöneticiler ve öğretmenler düzeyinde ağırlıklı olarak yapıldığı görülmektedir. Türkiye'de okullardaki öğrencilerin liderlik özelliklerine yönelik çalışmaların sınırlı düzeyde olduğu ve farklı okul seviye ve çeşitlerinde bu çalışmaların henüz yeni yapılmaya başladığı görülmektedir. Bunun yanında, yetişkinlik dönemindeki liderlik özelliklerinin kazanıldığı yerlerden biriside okuldur. Bu bakımdan bu araştırmanın amacı öğrencilerin liderlik özelliklerini farklı değişkenler açısından incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu, İstanbul'da özel bir okulda öğrenim görmekte olan 13-18 yaş arası öğrenciler oluşturmaktadır. Bu amaçla geliştirilen ölçek 2013-2014 eğitim-öğretim yılında 176 öğrenciye uygulanmıştır.

Araştırmaya katılan öğrencilerin sahip oldukları liderlik özellikleri orta düzeyde bulunmuştur. Öğrencilerin "grupla çalışabilme ve güvenilir olma" özelliklerine yüksek düzeyde sahip oldukları görülmüştür. Özgüvenproblem çözme, sorumluluk ve ikna etme özelliklerine ise orta düzeyde sahip oldukları görülmüştür. Liderlik özelliklerinin yaşa bağlı olarak farklılaştığı; cinsiyet, anne baba eğitim durumu ve ailedeki kardeşlerin doğum sırasına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin liderlik özelliklerinin geliştirilmesi yönelik çalışmalar yapılması gerektiği söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Lider Öğrenci, Öğrencilerin Liderlik Özellikleri, Liderlik

* Yrd. Doç. Dr.; Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü Karabük.
** Yrd. Doç. Dr.; Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü Afyon.
*** Yrd. Doç. Dr.; İstanbul Ticaret Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü İstanbul.

LEADERSHIP QUALITIES: A SCALE DEVELOPMENT STUDY AND A RESEARCH ON STUDENTS

Ramazan CANSOY*
Muhammet Emin TÜRKOĞLU**
Hanifi PARLAR***

Abstract

It is seen that leadership researces in the field of education are mainly made on managers and teachers. It is also seen that researches on students' leadership qualities at schools in Turkey are limited and only few researces have been made in different types and levels of schools, recently. In addition, school is one of the places where the leadership qualities of adulthood can be gained. For this reason, the aim of this study was to examine students' leadership qualities in terms of different variables. The study group consists of students aged between 13-18 studying in a private school in İstanbul. The scale developed for this purpose in the 2013-2014 academic year was applied to 176 students.

According to the results, students who participated in the study were found to have moderate level of leadership qualities. Students' "group work and being reliable" qualities were found to be at high levels. Students' leadership qualities of self confidence, problem solving, responsibility and convincing others were found to be at moderate levels. It was observed that leaderhip qualities differed according to age but it did not differ according to gender, parental education status and birth order of the siblings in the family. According to the results obtained, more efforts should be made for the development of leadership qualities of students.

Keywords: Student Leader, Leadership qualities of students, Leadership

Giriş

Toplumsal başarı ve düzen toplumu oluşturan bireylerin nitelikli yetişmeleri ile yakından ilişkilidir. Bireylerin topluma hazırladığı ve farklı niteliklerle yetiştiği alanların başında ise sosyal bir kurum olan okullar gelmektedir. Bu bağlamda öğrencilik dönemi bir bireyin değişim ve dönüşüm yaşadığı dönemlerden biridir. Hızlı değişimlerin

* Asst. Prof.; Karabük University, Department of Educational Sciences, Karabük.
** Asst. Prof.; Afyon Kocatepe University, Department of Educational Sciences, Afyonkarahisar.
*** Asst. Prof.; İstanbul University of Commerce, Department of Educational Sciences, İstanbul.

yaşandığı bu kritik dönemde, bireylerin liderlik özellikleri ile donanımlı hale gelmeleri ve hayata hazır hale gelmeleri günümüz dünyasında daha önemli hale gelmiştir.

Liderlik araştırmalarının daha çok yönetim ve işletme alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir (Bass, 1990). Yetişkinlere yönelik liderlik çalışmaları yetkilendirme, katılım, fikir beyan etme, karar verme ve güç ilişkileri gibi alanlara odaklanmaktadır. Ergenlik döneminde okullardaki öğrencilerin liderlik özellikleri daha çok beceri, bilgi ve yetenek sahibi olma gibi konularda yoğunlaşmaktadır. Liderlik ile ilgili çalışmaların, alan yazında üniversite öğrencileri düzeyinde liderlik özellikleri ve gelişimi ya da yetişkinlerin liderlik özelliklerinin araştırıldığı çalışmalara ağırlık verildiği görülmektedir (Dempster ve Lizzio, 2007). Eğitim alanında yapılan liderlik çalışmaları farklı kademe ve yaş gruplarında ele alınması, tespit edilmesi ve geliştirilmesi sağlanabilir. Liderlik gelişiminin erken yaşlardan itibaren takip edilmesi, bireylerin ileriki yaşlarında daha nitelikli liderlik becerileri göstermeleri sağlanabilir (Murphy ve Johnson, 2011). Bu bakımdan farklı kademelerdeki ve okul türlerindeki öğrencilerin liderlik özelliklerinin incelenmesi liderlik araştırmalarında önemlidir (Fertman ve Long, 1990). Bu liderlik özelliklerinin düzeyinin tespiti, tanımlanması ve değerlendirilmesi kapsamlı bir şekilde ortaya konulursa, bu özelliklerin geliştirilmesi ve sürdürebilmesi sağlanabilir (Kress, 2006). Bu ifadelerden hareketle öğrencilerin liderlik özelliklerinin tespit edilmesinin gelecekte liderlik özelliklerine sahip bireylerin yetiştirilmesi bakımından önemli olduğu düşünülebilir.

Eğitim alanındaki liderlik çalışmaları, yönetici ya da öğretmenler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunun yanında öğrenci düzeyinde ele alınan liderlik çalışmaları ise, üstün yetenekli öğrencilerin liderliği, gençlik hizmetleri, liderlik ve ergenlik dönemi liderlik özellikleri olarak ele alınmaktadır (Kosutic, 2010). Öğrencilerle ilgili bu farklı çalışmalara bakıldığında ise öğrencilerin liderlik özelliklerinin üstün yetenekliler bağlamında Marland (1972) raporu ile ele alınmaya başladığı ve sonraki çalışmalarda da liderlik özelliklerinin üstün yetenekliler alanında daha çok ele alındığı görülmektedir. Yapılan bu çalışmalar, liderlik özelliklerinin belirli yeteneklere sahip öğrencilerde daha çok görülebileceği, ya da doğuştan sahip olunan özellikler olduğu düşüncesini doğurmaktadır. Bunun aksine liderlik özelliklerinin öğrencilere kazandırılabilecek özellikler olarak görülmesinin önemli olduğu iddia edilebilir. Öğrencilerin gösterdikleri olumlu gelişmeler ile liderlik özellikleri arasında ilişkilerin öneminin ortaya çıkması, bu alanda öğrencilerin liderlik özelliklerinin tespit edilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır (Thompson, 2006). Bu bakımdan liderlik çalışmalarının belirli özelliklere sahip bireylerde araştırmak yerine toplumun büyük bir kesimini oluşturan bireyler üzerinde yapılmasının ve sonuçlarının tartışılmasının faydalı olacağı söylenebilir. Bu yorumlardan hareketle liderlik özelliklerinin farklı kademelerdeki öğrenciler düzeyinde ortaya konulmasının gerekli olduğu düşünülebilir.

Günümüz eğitim sistemleri akademik başarıya daha fazla önem vermeye başlamıştır. Okulların en önemli hedefleri olarak, iyi üniversitelere öğrenci göndermek olduğu

söylenebilir. Ancak hayata hazırlıkta önemli bir alan olan okullara bütüncül bir bakış açısı ile bakıp, öğrencilerin kendilerini farklı açılardan tanımaları, tespit etmeleri ve geliştirmeleri sağlanmalıdır. Bu alanların başında ise liderlik özelliklerinin tespiti gelmektedir. Dolayısıyla bu alanda yapılacak çalışmalarda, öğrencilerdeki liderlik özelliklerinin kapsamlı biçimde incelenmesi önemlidir. Bu bakımdan öğrencilerin liderlik özelliklerinin tespit edilmesi, ölçme araçlarının geliştirilmesi ve liderlik özelliklerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmasının gerekli olduğu önemli görülebilir.

Öğrenciler gelişimsel özelliklerine bağlı olarak farklı dönemlerde farklı liderlik özellikleri gösterebilirler. Ortaokulda (12-14 yaş arasında) görülebilecek liderlik davranışları şu şekildedir: Öğrenci projeleri ya da parasal kaynak sağlamak için takım oluşturma ve koordine etme, kendini yönetme, hedef koyma, iç gözlem ve değerlendirme, öğrenci grupları ile hizmete yönelik faaliyetlerde bulunma, bir konuda başkalarının desteğini almaya yönelik konuşmalar yapabilme gelmektedir. 15-18 yaş aralığında lise yıllarında karmaşık problemlerin organizasyonu, takım arkadaşlarını motive edebilme, bir görevi işbirliği içinde bitirebilme, organizasyon yapabilme, kendi takipçileri ile işbirliği yapabilme olarak gelmektedir (Murphy, 2011'den akt., Murphy ve Johnson, 2011). Bunun yanında öğrencilerin gösterebilecekleri liderlik özellikleri alan yazındaki liderlik temelinde ele alınmalıdır. Liderlik; liderin kişisel özellikleri, durumsallık, izleyenlerin istek ve değerleri ve ortak ihtiyaçları etrafında yoğunlaşmaktadır (Thomas, 2004). Northouse'a (2010) göre liderlikte ana çerçeve süreç, etki, izleyici ve amaçtır. Yapılacak çalışmalarda da alan yazındaki temel kavramlara bağlı olarak hareket edilmesi, öğrencilerde görülebilecek liderlik özelliklerinin daha kolay yorumlanmasını sağlayabileceği yorumu yapılabilir.

Öğrenciler ortaokul ve lise düzeyinde daha çok ergenlik döneminin özelliklerini taşımaktadırlar. Dolayısıyla bu dönemlerdeki liderlik araştırmalarının, bu yaş grubunun gelişim özelliklerine bağlı olarak ele alınması gerektiği söylenebilir. Ergenlik döneminde güven, grupla çalışma becerileri, sorumluluk sahibi olma, kararlı olma, rol ve model olabilme ve yön verebilme, güzel konuşma becerileri, karar verme becerileri geliştirilmesi gereken liderlik özellikleri arasındadır (VanLinden ve Fertman, 1998). Dinleme becerileri, dürüstlük, kişiler arası beceriler, iletişim becerileri, paylaşma, bazı bireysel değerlere sahip olma ergenlik döneminde görülebilecek önemli liderlik özelliklerindendir (Morris, 1991; Joy, Yang ve Farzanehkia, 2000; Conner ve Strobel, 2007). OECD'ye (2005) göre bireysel ve toplumsal olarak başarı sağlanması için, iletişim becerileri, yönetim becerileri, grup becerileri, bağımsız hareket edebilme becerileri ergenlik döneminde görülebilecek önemli liderlik özellikleri arasındadır. İlköğretim çağındaki öğrenciler mücadele edebilme, problem çözebilme, eleştirel düşünebilme, sözlü ifade de açıklık ve kolaylık, düşünme becerileri, belirsizlikle baş edebilme, çevresindekileri motive edebilme becerilerine dair liderlik özelliklerine sahiptirler (Tüysüz, 2007, s.41). Bu ifadelerden hareketle öğrencilerin farklı liderlik özelliklerine sahip olabilecekleri ve bu özelliklerin bireylerin bulunduğu şartlara göre ortaya koyulması gerektiği önemli görülebilir.

Türkiye'de öğrencilerin sahip oldukları liderlik özellikleri ile ilgili çalışmaların, üstün yetenekli, kamu ya da özel okullardaki, askeri okullar ya da üniversitelerdeki öğrenciler üzerinde yapıldığı görülmektedir (Başoğlu, 2006; Tüysüz, 2007; Babacan, 2008; Çelik ve Sünbül, 2008; Durmuş, 2011; Güneş, 2010; Ogurlu, 2012; Cansoy, Dincel ve Türkoğlu, 2013; Kabakçı, 2013; Cansoy, 2015). Bu alandaki araştırmalar bulunmakla birlikte hala bir boşluk olduğu ve farklı okul türlerinde ve yaş gruplarında yeni çalışmaların yapılmasının alandaki bilgi birikimine katkıda bulunacağı, buradan elde edilecek sonuçlarında öğretmenler ve yöneticiler tarafından kullanılabileceği ifade edilebilir. Bu araştırmalardan, Birol'un (2005) fen lisesi ve sosyal bilimler lisesinde 391 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada, öğrencilerin liderlik özellikleri arasında okul türüne göre bir fark bulunmamıştır. Çelik ve Sünbül'ün (2008) meslek lisesi, meslek yüksekokulu ve fakültesine devam eden 1419 öğrenciye yönelik yaptığı çalışmada, üniversite öğrencilerinin liderlik algılarının lise öğrencilerine göre daha yüksek olduğu ve kızların liderlik algılarının da erkeklere göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Avcı'nın (2009), 921 ilköğretim öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada liderlik özellikleri bakımından kız öğrenciler ile erkek öğrenciler bir farklılık olmadığını, ancak liderlik özelliklerinin sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaştığını bulmuştur. Durmuş'un (2011) Çanakkale ilinde ilköğretim ve ortaöğretim bölümlerinde 402 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada, kızların liderlik özelliklerinin erkeklere göre daha yüksek bir düzeyde olduğu görülmüştür. Aynı çalışmada kitap okuma sayısına bağlı olarak liderlik davranışlarının daha yüksek düzeyde görüldüğü ortaya konmuştur. Ogurlu'nun (2012) ilköğretim düzeyinde 591 öğrenciye yönelik yaptığı çalışmada, kız öğrencilerin liderlik becerisi erkek öğrencilerden daha yüksek bulunmuştur. Yine aynı çalışmanın sonuçlarına göre kamu ve özel okul arasında öğrencilerin gösterdiği liderlik özellikleri bakımından, doğum sırası, ailedeki çocuk sayısı ve ailenin gelir durumuna göre herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Cansoy'un (2015) ortaöğretimde 1123 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada kızların liderlik özelliklerinin erkeklere göre daha yüksek olduğu ve kamu okullarındaki öğrencilerin liderlik özelliklerine sahip olma düzeyinin, özel okullardaki öğrencilere göre daha yüksek düzeyde olduğunu tespit etmiştir. Bunun yanında liderlik özellikleri akademik başarısı yüksek olan öğrencilerde daha yüksek ve daha çok kitap okuyanlarda daha yüksek bulunmuştur. Bunun yanında yüksekokul düzeyinde Özmutlu (2008) ve askeri liselerde Başoğlu (2006) ve Akdemir'in (2007) çalışmaları bu okullar düzeyindeki öğrencileri farklı boyutlardan ele almıştır.

Yapılan benzer çalışmalara bakıldığında, öğrencilerdeki liderlik özelliklerinin tespit edilmesinin ve geliştirilmesinin gerekli olduğu söylenebilir. Araştırmaların farklı yaş gruplarında ve okullarda, farklı ölçme araçları ile genişletilerek devam etmesinin bu alana katkı sağlayacağı düşünüldüğünden dolayı bu araştırma ortaya konmaktadır. Bu araştırma öğrencilerin liderlik özelliklerinin düzeyini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmaktadır:

1. Öğrencilerin sahip oldukları liderlik özellikleri nelerdir ve bu özelliklerin düzeyleri nedir?

2. Öğrencilerin sahip oldukları liderlik özellikleri cinsiyetlerine, yaşlarına, anne-baba eğitim durumlarına, kardeşler arasındaki doğum sırasına göre farklılık göstermekte midir? Farklılık var ise bu hangi grubun lehinedir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu araştırma tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. Bu model, birçok değişkene, farklı kişilerin verdiği cevaplara bağlı olarak değişik hipotezleri test etmekte, davranış ve deneyimleri de kullanarak belli çıkarımlarda bulunmayı sağlar (Neuman, 2008). Bu araştırma 13-18 yaşları arasındaki öğrencilerin liderlik özelliklerinin neler olduğunu ve liderlik özelliklerinin farklı değişkenler bakımından düzeyini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışma Grubu

Bu araştırmada çalışma grubunu 2013-2014 öğretim yılında özel bir okuldaki 176 öğrenci oluşturmaktadır. Bu özel okul araştırmacıların öğrencilere ulaşma kolaylığı ve uygun çalışma grubunun bulunmasından seçilmiştir. Katılımcıların 78'i kız (%44) ve 98'i erkek (%56) öğrencidir. Öğrencilerin yaşları 13 ile 18 arasında değişmektedir. Öğrenim durumu bakımından ortaokuldan katılım oranı %40, liseden katılım oranı ise %60 olmuştur. Bu çalışma 2013-2014 yılında araştırmanın yapıldığı öğrenciler ve zaman ile sınırlıdır.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veriler Liderlik Özellikleri Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu aracılığı ile toplanmıştır.

Liderlik Özellikleri Ölçeğinin Geliştirilmesi

Bu araştırmada kullanılan ölçme aracı araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir. Ölçek geliştirilmeden önce öğrencilerin liderlik bağlamında davranış, tutum ve becerilerini belirlemek için literatür çalışmaları yapılmış, bu kapsamda hazırlanan ölçme araçları incelenmiştir. Alan yazın taraması sonucu ulaşılabilen ölçeklerin bir kısmı şu şekildedir: Dört Boyutlu Liderlik Ölçeği (Çelik ve Sünbül, 2008), Liderlik yönelimleri ölçeği (Durmuş, 2011), Liderlik Becerileri Ölçme Ölçeği (Ogurlu, 2012), YLLSD (Seevers, Dormody, ve Clason, 1995), HSPQ (akt., Karnes ve Bean, 1996), KMMPT (Khatena ve Morse, 1994'den akt., Karnes ve Bean, 1996), SRLS (Tyree , 1998), RLRS (Chan, 2000). Çalışmada öğrencilerde görülen liderlik özellikleri çerçevesinde özgüven, grupla çalışabilme, güvenilir olma, İkna yeteneği, problem çözme, sorumluluk özelliklerine dair maddeler yazılmıştır. Alan yazın, benzer ölçme araçları incelendikten sonra yazılan maddeler uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar maddeler ile ilgili gerekli

düzeltmeleri ve önerilerini yapmışlar ve ölçek deneme formu 51 madde olarak hazırlanmıştır. Küçük bir grup üzerinde pilot bir çalışma yapılmıştır. Daha sonra, ölçek formunun dilbilgisi ve anlam bakımından uygunluğu, iki dilbilimci tarafından incelenmiş ve gelen öneriler doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Pilot çalışma sonucu bazı düzeltmeler yapılmıştır. Bu aşamada madde atılmasına gerek görülmemiştir. Ölçek deneme formu, gösterilen davranışın sıklığına göre, Daima (5), Sıklıkla (4), Ara sıra (3), Çok ender (2), Asla (1) derecelendirme olmak üzere 5'li Likert ölçeği şeklinde toplam 51 maddeden oluşturulmuştur. Ölçek deneme formundaki maddeler, öğrencilerin sınıflarındaki arkadaşları tarafından liderlik özellikleri bakımındn nasıl algılandıklarını ortaya koyacak ifadelerden oluşmaktadır. Örnek maddeler şu şekildedir; "Sınıf içinde bir çalışma organize ederken bana ihtiyaç duyarlar", "Beni bir oyunda ve faaliyette kaptan ya da başkan olarak seçerler.", "İhtiyaçlarını rahatlıkla bana söylerler." Kişisel bilgi formu ve ölçek deneme formu tek kâğıda basılarak dağıtılmıştır.

İkinci aşamada geçerlik ve güvenirlik analizleri yapılmıştır. Geçerlik analizi için faktörleri belirlemek amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizinde yük değerinin. 45 ya da daha yüksek olması iyi bir ölçü olmakla birlikte uygulamalarda az sayıda madde için bu değer nokta 0.30'a kadar indirilebilmektedir. KMO değerleri örneklem büyüklüğünün ve verilerin seçilen analiz için yeterli olduğunu göstermektedir. KMO değerinin. 50'nin üzerinde olduğu ve Barlett testi de. 05 önem derecesinde anlamlı olduğu için veriler faktör analizine uygun bulunmuştur (*KMO=.91, $X^2_{Bartlett's\ Test}$ (378)= 2292.35, p=.00*)

Faktör altında tek kalan, birbirine yakın faktör ağırlığı olan ve faktör ağırlığı. 45'in altında olan sorular analizden çıkarılmıştır. Her bir faktörde yer alan maddelerin yüklerinin. 47 ile. 78 arasında değiştiği görülmektedir. Faktör analizinde öz değerleri 1 ve üzerinde olan 6 faktör elde edilmiştir. Toplam açıklanan varyans %61.8 olarak bulunmuştur. Analizlere 51 madde ile başlanmıştır. Sonuçta ölçeğin 28 maddeden ve 6 faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Tablo 1'de verildiği üzere açıklanan varyanslar ise, F1 %13.65, F2 %13.41, F3%13.40, F4 % 7.5, F5%6.90, F6%6.70 olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Faktör Analizi Sonuçları

Maddeler	**F1**	**F2**	**F3**	**F4**	**F5**	**F6**
Madde no	***Faktör yükü***	***Faktör yükü***	***Faktör yükü***	***Faktör yükü***	***Faktör yükü***	***Faktör yükü***
M1	0.663					
M2	0.594					
M3	0.69					

M5	0.569					
M11	0.577					
M6	0.667					
M19	0.531					
M34.	0.491					
M25		0.698				
M7		0.633				
M26		0.602				
M28.		0.600				
M33.		0.752				
M46		0.546				
M43.		0.529				
M45.			0.581			
M48			0.791			
M49			0.738			
M51			0.727			
M27			0.574			
M31				0.603		
M37				0.567		
M38				0.771		
M15					0.78	
M16					0.71	
M22					0.478	
M9						0.761
M14						0.725
Özdeğer	10.154	1.806	1.622	1.427	1.206	1.085
Açıklanan varyans toplam: %61.78	13.65	13.41	13.40	7.5	6.9	6.7

Tablo 1'de görüldüğü üzere birinci faktör 8 maddeden, (1, 2, 3, 5, 6, 11, 19, 34), ikinci faktör 7 maddeden (7, 25, 26, 28, 33, 43, 46), üçüncü faktör 5 maddeden (27, 48, 45, 49, 51), dördüncü faktör 3 maddeden (31, 37, 38), beşinci faktör 3 maddeden (15, 16, 22), altıncı faktör 2 maddeden (9, 14) oluşmaktadır. Her bir faktör içine giren maddeler incelenerek altı alt boyut bulunmuştur; Faktörlerin adları şunlardır; Özgüven (F1), Grupla çalışabilme (F2) Güvenilir olma (F3), İkna yeteneği (F4), Problem çözebilme (F5), Sorumluluk (F6).

Madde-Toplam Korelasyonları

Tablo 2' de görüldüğü üzere testten elde edilen toplam puanlar ile maddeler arasındaki korelasyon genel olarak orta düzey ve üstünde pozitif bir ilişkiye sahiptir.

Tablo 2. Liderlik Özellikleri ve Test Toplam Puanları ile Korelasyonu

Madde No	r	Madde No	r	Madde No	r
01	0.616	**16**	0.416	**37**	0.562
02	0.699	**19**	0.493	**38**	0.463
03	0.591	**22**	0.69	**43**	0.652
05	0.573	**25**	0.672	**45**	0.696
06	0.653	**26**	0.768	**46**	0.699
07	0.678	**27**	0.685	**48**	0.636
09	0.483	**28**	0.589	**49**	0.629
11	0.802	**31**	0.454	**51**	0.661
14	0.584	**33**	0.391		
15	0.453	**34**	0.607		
	p<.05				

Maddelerin ayırt edicilik özellikleri

Ölçek alt boyut ve toplam puanlarının ayırt ediciliklerini belirlemek için alt ve üst % 27'lik grupların arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için bağımsız grup *t testi* yapılmıştır. Bütün gruplar için farklılıklar istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p < .05$). Tablo 3'de verildiği gibi elde edilen sonuçlar ölçek alt boyut ve toplam puanlarının ayırt edici olduğunu ortaya koymaktadır.

Tablo 3. Ölçek Alt boyut ve Toplam Puanın Ayırt Edicilikleri

Madde	Gruplar	N	X	ss	Sh	t	SD	p
F1	Alt %27	47	17.60	4.01	0.58	-23.636	58.44	.00
	Üst%27	48	32.4	1.5	0.21			
F2	Alt%27	47	18.36	4.74	0.69	-19.487	54.39	.00
	Üst%27	48	32.4	1.45	0.2			

F3	Alt%27	47	11.8	3.7	0.54	-19.601	53.95	.00
	Üst%27	48	22.8	3.1	0.55			
F4	Alt%27	47	4.9	1.33	1.19	-24.018	93	.00
	Üst%27	48	11.6	1.27	1.18			
F5	Alt%27	47	5.34	1.23	0.18	-27.378	93	.00
	Üst%27	48	12.37	1.26	0.18			
F6	Alt%27	47	2.87	0.84	0.12	-27.849	93	.00
	Üst%27	48	8.22	1.01	0.14			
Ölçek Puan	Alt%27	47	68.35	14.39	2.1	-20.144	60.49	.00
	Üst%27	48	113.94	5.84	0.84			

Faktörler arası korelasyon düzeyi

Faktörler arası korelasyon düzeyine bakıldığında. 33 ile. 67 arasında orta düzeyde pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Faktörler arası korelasyon düzeyi göz önüne alındığında ölçeği oluşturan faktörlerin birbiriyle orta düzeyde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Bu ölçeği oluşturan boyutların birbiri ile ilgili olduğunu göstermektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Faktörler arasındaki korelasyon düzeyi

Faktörler	F1	F2	F3	F4	F5	F6	Ölçek toplam
F1	1	.608**	.612**	.505**	.541**	.462**	.859
F2			.671**	.517**	.461**	.397**	.853
F3				.463**	.442**	.507**	.834
F4					.351**	.330**	.664
F5						.337**	.658
F6							.603

Ölçeğin güvenilirliğine ilişkin bulgular

Ölçeğin tamamına güvenirliği hesap etmek için kullanılan Cronbach's alfa güvenirlik katsayısı. 93, testi yarılama güvenirliği ise 0.86 bulunmuştur (Tablo 5).

Tablo 5. Faktör Analizi Sonucunda Belirlenen Alt Boyutlar ve Bu Boyutlara Ait Güvenirlik Katsayıları

	Faktör	**Güvenirlik katsayıları**
F1	Özgüven	0.83
F2	Grupla çalışabilme	0.86
F3	Güvenilir olma	0.85

F4	İkna yeteneği	0.59
F5	Problem çözme	0.66
F6	Sorumluluk	0.71
	Liderlik özellikleri	**Toplam: 0.92**

Yapı Geçerliği

Ölçeğin 6 boyutlu modelinin uyumunu belirlemek amacıyla uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda hesaplanan uyum indeksi değerleri; X^2 = 477.136, sd =325, ; X^2 /sd= 1.468 ve RMSEA = .052, CFI = .92, IFI = .93, TLI=.91olarak bulunmuştur. Ölçeğin faktör yükleri. 40 ile .92 arasında değişmektedir. Ölçeğin 6 faktörlü yapısının uyum değerlerinin kabul edilebilir düzeyde olduğu görülmüştür (Jöreskog ve Sörbom; MacCallum ve ark., 1996' dan akt. Karadağ, Kılıçoğlu ve Yılmaz, 2014).

Kişisel Bilgi Formu (KBF)

Araştırmada öğrencilerin cinsiyet, anne baba eğitim durumu, okul türü, kardeş sayısı, doğum sırası, aylık okunan kitap sayısı Kişisel Bilgi Formu aracılığıyla elde edilmiştir.

Veri Analizi

Araştırmada çalışma grubunun tanımlayıcı özelliklerin demografik özelliklerini belirleyici frekans (*n*) ve yüzde (%) değerleri hesaplanmıştır. Çalışma grubundaki öğrencilerin liderlik özelliklerinin belirlenmesinde boyutlara ait puanlar için ortalama ($\overline{X}$) ve standart sapma (*SS*) puanları hesaplanmıştır. Araştırma verilerinin normal dağılım özelliği gösterip göstermedikleri Kolmogorov-Smirnov Testi ile tespit edilmiştir. Ölçekten elde edilen puanların normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek örneklem Kormogorov-Smirnov testi sonucunda verilerin normal dağıldığı görülmüştür (p > .05). Aritmetik ortalamaların aralığını belirlemek amacıyla aralığın değeri 4/5=0.8'dir. Buna göre "1.00-1.79: Çok düşük" "1.80-2.59: Düşük" "2.60-3.39: Orta", "3.40-4.19: Yüksek", "4.20-5.00: Çok yüksek" şeklinde yorumlanmıştır. Araştırmanın bağımlı değişkeni öğrencilerdeki liderlik özellikleri ve bağımsız değişkenler ise cinsiyet, anne ve baba eğitim durumu, ailedeki kardeşlerin doğum sırası ve yaştır.

Bulgular

Liderlik Özellikleri alt boyutlarının aritmetik ortalama değerleri 2.80 ile 3.77 değerleri arasında değişmektedir. Tablo 6'ya göre araştırmaya katılan öğrencilerinin sahip oldukları liderlik özellikleri orta düzeyde (=3.21) olduğu görülmektedir. Öğrencilerin liderlik özelliklerinin grupla çalışabilme (=3.77) ve güvenilir olma boyutlarında (=3.62) yüksek düzeyde olduğu; (=2.80), ikna etme yeteneği (=2.83), problem çözme (=3.00), *özgüven boyutlarında* (=3,21) orta düzeyde bulunmuştur. Genel olarak öğrencilerin sahip olduğu liderlik özelliklerinin orta düzey ve üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Öğrencilerin Liderlik Özellikleri ve Alt Boyutlarının N, X ve SS Değerleri

Boyutlar	*n*	*X*	*SS*
Özgüven	176	3.21	0.76
Grupla çalışabilme	176	3.77	0.75
Güvenilir olma	176	3.62	0.93
İkna yeteneği	176	2.83	0.91
Problem çözme	176	3.00	0.95
Sorumluluk	176	2.80	1.09
Liderlik özellikleri	**176**	**3.20**	**0.69**

Tablo 7'de görüldüğü üzere öğrencilerin liderlik özelliklerine cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında kız (ve erkek öğrenciler (arasında cinsiyete bağlı istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır (p > .05). Öğrencilerin gösterdikleri liderlik özelliklerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı görülmektedir.

Tablo 7: Öğrencilerin Liderlik özelliklerinin Cinsiyete göre T-Testi Sonuçları

Cinsiyet	η	*X*	*SS*	*t*	*p*
Erkek	98	91.71	19.5	-1.202	.231
Kız	78	95.20	18.6		
SD=174					

Tablo 8'de öğrencilerin liderlik özelliklerinin, anne eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları sunulmuştur. Öğrencilerin liderlik özellikleri puanları ortalamalarının annenin eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda aritmetik ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır [*F(2, 173)=0.498; p>.0].Öğrencilerin gösterdikleri liderlik özelliklerinin annenin eğitim durumuna göre farklılaşmadığı görülmektedir.*

Tablo 8. Öğrencilerin Liderlik Özelliklerinin Annenin Eğitim Durumuna Göre Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

n. X ve SS Değerleri						
Varyansın kaynağı	n	X	SD	K.O.	F	p
Gruplararası	2	184.509	2	369		
Gruplar içi	173	370.719	173	64.134	0.498	0.609
Toplam	175					

Tablo 9'da öğrencilerin öğrencilerin liderlik özelliklerinin babanın eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları sunulmuştur. Tablo 9'da görülebileceği üzere öğrencilerin liderlik özellikleri puan ortalamalarının babanın mezuniyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda aritmetik ortalamalar arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. [*F(2, 173)=0.471; p >.01*]. *Öğrencilerin gösterdikleri liderlik özelliklerinin* babanın eğitim durumuna göre farklılaşmadığı görülmektedir.

Tablo 9. Öğrencilerin Liderlik Özelliklerinin Babanın Eğitim Durumuna Göre Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın kaynağı	n	X	SD	K.O.	F	p
Gruplararası	2	174.720	2	349		
Gruplar içi	173	370.832	173	64.153	0.471	0.625
Toplam	175					

Tablo 10'de öğrencilerin liderlik özelliklerinin öğrencilerin ailedeki kardeşlerin doğum sırasına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen tek yönlü varyans analizi sonuçları sunulmuştur. Tabloda görülebileceği üzere öğrencilerin Liderlik özellikleri puan ortalamalarının kardeşlerin doğum sırası değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda, kardeş sayısı aritmetik ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır [*F(2, 173)==0.471;p > .05*].

Tablo 10: Öğrencilerin Liderlik Özelliklerinin Ailedeki Kardeşlerin Doğum Sırasına Göre Yapılan Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Varyansın kaynağı	n	K.T	SD	K.O.	F	p
Gruplararası	2	324.741	2	162.370		
Gruplar içi	173	64178.587	173	370.974	.438	0.646
Toplam	175					

Tablo 11'de görüldüğü üzere öğrencilerin liderlik özelliklerine yaş değişkeni açısından bakıldığında 16-18 yaş arasındaki öğrencilerin ortalamalarının (, 13-15 yaş arasındaki öğrencilerinden (daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir (p < .05). Öğrencilerin liderlik özelliklerinin yaşa göre farklılaştığı ve yaşı büyük olanların daha yüksek düzeyde liderlik özelliklerine sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 11*:* Öğrencilerin Liderlik Özelliklerinin Yaş Değişkenine Göre T-Testi Sonuçları

Okul Türü	η	X	SS	t	p
16-18 yaş arası	103	97.90	16.8		
13-15 yaş arası	73	86.72	20.5	3.831	.000
SD=174					

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırmaya katılan öğrencilerin sahip oldukları liderlik özellikleri orta düzeyde bulunmuştur. Öğrencilerin, grupla çalışabilme ve güvenilir olma özelliklerine yüksek düzeyde sahip oldukları görülmüştür. *Özgüven*problem çözme, sorumluluk ve ikna etme *özelliklerine ise orta düzeyde sahip oldukları* görülmüştür. Bu sonuçlara benzer bulgular bulunmaktadır (Carpenter 1996, s. 135; Brick, 1998). Bunun yanında, *öğrencilerin liderlik özelliklerinin* yüksek düzeyde olduğu *gösteren çalışmalar* da bulunmaktadır (Avcı, 2009; Ogurlu, 2012; Durmuş, 2011; Birol, 2005; Cansoy, 2015). *Öğrencilerde*ki liderlik özelliklerinin ve alt boyutlarının grupla çalışma becerileri ve güvenilir olma dışında orta düzeyde olduğu görülmektedir. Liderlik özelliklerinin ortaya çıkmasında ve gelişiminde kişilerin bulunduğu şartların önemli olduğu düşünülebilir. Bu çalışmanın uygulandığı grubun özel okul öğrencilerinden oluşması sonuçların bu şekilde çıkmasında etkili olmuş olabilir. Yapılan çalışmalarda kamu okullarına devam eden öğrencilerin liderlik özelliklerinin daha iyi düzeyde olduğu görülmektedir (Avcı, 2009; Ogurlu, 2012; Durmuş, 2011; Birol, 2005; Cansoy, 2015). *İlgar*'ın (2014) yaptığı çalışmada, özel okullardaki *öğrencilerin kamu okullarına göre daha fazla benmerkezci olduğu, özel okullarda öğretmenlerin daha güçsüz olduğunu, öğrencilerin belirlenen kurallara uymakta* zorlandıkları ve ekonomik durumu yüksek velilerin çocuklarını kurallı yaşamaya alıştırmadıkları ya da bu konuda zorlandıklarını belirtmektedir. Bu bakımdan öğrencilerin kural ve disiplin içinde olmadıklarından dolayı, liderlik özeliklerinin yeterince gelişmediği düşünülebilir. Bunun yanında özel okullardaki akademik başarı baskısı da liderlik özelliklerinin gelişimini yavaşlatıyor olabilir. Türkoğlu (2015)'in yaptığı çalışmada *özel okullarda öğretmenler gün geçtikçe artan, çeşitli ve yoğun, akademik ve sosyal sorumluluklar taşımaktadırlar.* Bu araştırmanın önemli sonuçlarından biri olarak öğrencilerdeki sorumluluk özelliğinin *düşük* düzeyde olduğu görülmektedir. Glasser'a (1999) göre sorumluluk duygusunun geliştirilmesi için, anaokulundan itibaren çocuklara sorumluluğu öğrenme fırsatı verilmelidir. Kişinin yetiştiği ortamda sorumluluk duygusunun gelişmesi için yaptığı seçimlerden ve sonuçlarından sorumlu tutulması gerekir (Cüceloğlu, 2002). Bunun yanında mevcut araştırmada öğrencilerin diğer alt boyutlarda genel olarak orta düzeyde olması farklı nedenlere de bağlanabilir. Yapılan bir çalışmada anaokulu çocuklarının %93'ünün kendilerinden beş yıl önceki çocuklara göre daha fazla duygu ve davranış bozuklukları içinde oldukları *görülmüştür. B*unun sebebi olarak ta çocukların kurallara uymak yerine kendi istedikleri gibi

davranmaya alışmalarına ve kendi ihtiyaçlarını ilk sıraya koymalarına bağlanmaktadır (Twenge, 2013). Mevcut araştırmada liderlik özelliklerinden başkalarını ikna etme alt boyutunun da orta *düzeyde olduğu görülmektedir. İkna etme* farklı ikna tekniklerini kullanmaktır. Kendini tanıma ve yönetebilme gücüne sahip, çevresindekileri tanıyan ve duygusal zekâsı *yüksek olan bireyler kişisel bir güce sahiptir* (Barutçugil, 2013). *İkna etme* yeteneği çevredekilerin ihtiyaçlarını görme ve bunları karşılamaya da bağlıdır. Bunun yanında iyi ilişkiler kurma için kişiler gerekli bazı becerilerden yoksun iseler etki bırakma güçleri azalmaktadır (Gordon, 2013). *Öğrencilerin* ikna etme *özelliklerinin istenen düzeyde* olmaması, kendilerini iyi tanımamaları ve çevresindeki kişilerin ihtiyaçlarını görememeleri ve çevre ile iletişim kurabilme becerilerinin eksikliğinden kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırmada, öğrencilerin liderlik özelliklerinin *cinsiyete göre* farklılaşmadığı belirlenmiştir. Wang, Li, M., Li, G., Wei ve Li, Z.'nin (2012) yaptığı çalışmada liderlik becerileri alt boyutlarında kızlar ile erkekler arasında herhangi bir fark bulunmamıştır. Bazı çalışmalar ile bu bulgular örtüşmemektedir (Çelik ve Sünbül, 2008; Durmuş, 2011; Ogurlu, 2012;Özmutlu 2008). Kızlar ile erkeklerin okullarda giderek her alanda sosyal ve psikolojik olarak eşit şartlara sahip olmalarının cinsiyete bağlı olarak liderlik özellikleri arasında fark oluşturmadığı söylenebilir. Günümüz toplumunda kız öğrencilerle erkek öğrencilerin gerek mesleki rolleri, gerek toplumsal ve bireysel beklentiler artmaktadır. Bu bağlamda kız ve erkeklere daha eşit haklar sunulmaktadır. Bunun yanında ailelerin bütün çocuklarına eşit eğitim imkanı sunmaya çalışmaları ve devletin de bunu desteklemesi cinsiyete bağlı liderlik farklılıklarının önüne geçtiği şeklinde yorumlanabilir.

Araştırmada, öğrencilerin liderlik özelliklerinin *anne ve baba eğitim düzeyine* göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu bulgular Durmuş'un (2011) bulguları ile örtüşmektedir. Anne ve baba eğitim düzeyi giderek yükselmektedir. Milli eğitim bakanlığı eğitimi yaygın hale getirmeye çalışmakta ve kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla eğitim düzeyindeki farklılıklar azalmaktadır. Bu farklılıkların azalmasının liderlik özelliklerindeki farklılaşmayı en aza indirdiği düşünülebilir. Son yıllardaki okullaşma oranlarında bu farklılıkların azalmasında etkili olduğu düşünülebilir.

Araştırmada, öğrencilerinin liderlik özelliklerinin *ailedeki kardeşlerin doğum sırası* değişkenine göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu bulgular ile örtüşen bulgular bulunmaktadır (Durmuş, 2011;Ogurlu, 2012). Çocuklardaki yaş ya da ay farkı liderlik özelliklerini etkileyebilir (Murphy ve Johnson, 2011). Ancak, ailedeki çocukların aileye bağlanma şekli liderlik özelliklerinde önemli bir belirleyici olabilir (Keller, 2003). Ailelerin çocuklarına giderek daha bilinçli davranması doğum sırasından kaynaklanan birtakım farkları ortadan kaldırdığı söylenebilir. Ailelerin çocukları arasında ayırım yapmamaları ve adil davranmaları, çocuk yetiştirme konusunda bilinçlenmeler, demokratik aile ortamı liderlik özelliklerinin çocuklarda benzer şekilde ortaya çıkmasını sağladığı şekline ifade edilebilir.

Araştırmada, öğrencilerin liderlik özelliklerinin yaşı büyük olanlarda daha yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Benzer biçimde Çelik ve Sünbül (2008)' in lise ve üniversite öğrencilerine yönelik araştırmasında da yaş ile beraber liderlik özelliklerinin düzeyinin yükseldiği belirtilmiştir. Bu bulgulardan farklı olarak Durmuş (2011)'in çalışmasında ise yaşı küçük olan öğrencilerin liderlik özellikleri daha yüksek bulunmuştur. Özmutlu'nun (2008) hemşirelik öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada yaşa göre herhangi bir fark bulunmadığı görülmektedir. Yaşın liderlik özellikleri üzerinde farklılığa yol açıp açmadığı çalışmaların yapıldığı grubun özelliklerine bağlı olarak değiştiği görülmektedir. Yaşı büyük olan öğrencilerin daha fazla deneyim yaşamaları ve liderlik özelliklerini geliştirecek farklı çalışmalar içinde bulunmaları yaşa bağlı olarak liderlik özelliklerinin gelişimini sağladığı düşünülebilir.

Okullarda öğrencilerin liderlik özelliklerinin yüksek düzeye çıkartılması gerektiği söylenebilir. Akademik başarı daha fazla ön plana çıkmakta ve bireyler kendi olumlu özelliklerini keşfedememektedirler. Bunun için bütüncül bir bakış açısıyla ve hayatı bir bütün olarak görerek, öğrencilerin liderlik özelliklerinin gelişimini sağlayacak ve becerilerini geliştirecek derslere ve çalışmalara ağırlık verilebilir. Bu bakımdan müfredata yönelik bazı çalışmalar yapılıp, liderlik becerilerinin geliştirilmesini sağlayacak öğrenciye sorumluluk verme, risk alma, öğrencilerin okul içinde belirli bazı rolleri üstlenmelerine yönelik düzenlemeler yapılabilir. Gerek ders içinde, gerek ders dışında kulüp çalışmalarına önem verilebilir. Liderlik özelliklerinin öğrenilebileceğinden hareketle okul dışı çalışmalara ağırlık verilebilir. Özellikle, öğretmenler ders sırasında öğrencinin daha etkin kendini ifade edebileceği öğretim teknikleri uygulayabilir. Öğrenme teorilerini merkeze alarak liderlik özelliklerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılabilir. Okullarda öğrencilerin kendilerindeki liderlik özelliklerini daha iyi tanımalarına yönelik rehberlik hizmetleri verilebilir. Bunun yanında öğrencilerin liderlik özelliklerini ortaya koymak için sınıflarında lider olarak öne çıkan öğrencileri kim olduğuna, ne bildiklerine ve ne yaptıklarına dair araştırmalar yapılabilir. Öğretmenlerin öğrencilerde görülebilecek liderlik özelliklerine yönelik görüşleri araştırılabilir. Öğrencilerin liderlik özelliklerini etkileyen farklı değişkenler yapısal eşitlik modeli ile test edilebilir.

Ayrıca öğretmenlerin öğrenci liderliği konusunda farkındalıklarının artırılmasına yönelik eğitim programları düzenlenebilir. Öğretmen yetiştiren fakültelerin müfredat programlarında bu konunun ders olarak ele alınması gerekir. Velilere, çocukların liderlik özelliklerini geliştirmesinde yardımcı olacak eğitimler verilebilir.

Kaynakça

AKDEMİR, T. (2007). **Kara harp okulunda okuyan ve olimpik spor takımlarında yer alan 4. sınıf öğrencilerle, yer almayan öğrencilerin liderlik özelliklerinin araştırılması** (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

AVCI, B. (2009). Öğ**rencinin Liderliği** (Yayılanmamış yüksek lisans tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

BABACAN, H. (2008). **Demeter kırsal alan liderlik programı** (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.

BARUTÇUGİL, İ. (2013). **Liderlik**. İstanbul:Kariyer Yayınları.

BASS, B. M. (1990). **Bass & Stogdill's handbook of leadership: Theory, research, and managerial applications.** New York: Free Press.

BAŞOĞLU, U.D. (2006). **Askeri liselerde eğitim-öğretim gören takım sporu yapan, bireysel spor yapan ve spor yapmayan öğrencilerin liderlik özellikleri**(Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

BİROL, Z.H. (2005). **Fen lisesi ve sosyal bilimler lisesi öğrencilerinin mükemmelliyetçilik, benlik saygısı, liderlik özelliklerinin incelenmesi** (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

BRICK, T. A. (1998). **A national survey of FFA member's self-perceived leadership skills** (Doctoral dissertation) Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No: 9915210).

CANSOY, R. (2015). **Türkiye'de ortaöğretim okullarındaki** öğrencilerin gençlik **liderlik özelliklerinin incelenmesi.** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

CANSOY, R., DİNÇEL, S. & TÜRKOĞLU , M.E. (2013, Kasım). Öğrencilerin liderlik algıları: Türk kültürüne uyarlama çalışması, *8. Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresi bildiri kitabı*, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

CARPENTER, B. O. (1996). **A study of leadership characteristics and skills of gifted and talented secondary students** (Order No. 9633106)(ProQuest Dissertations & Theses Global. (304282824).

CHAN. D. W. (2000). '*Assessing leadership among chinese secondary students in hong kong: The use of the roets rating scale for leadership*', ***Gifted Child Quarterly*.** 44(2). 115-122.

CONNER, J. O., & STROBEL, K. (2007*). 'Leadership development: An examination of individual and programmatic growth*', **Journal of Adolescent Research**, 22(3), 275-297.

CÜCELOĞLU, D. (2002). **Anlamlı ve Coşkulu Bir Yaşam İçin Savaşçı**. İstanbul: Remzi Kitabevi.

ÇELİK, C., & SÜNBÜL, Ö.(2008). '*Liderlik algılamalarında eğitim ve cinsiyet faktörü: Mersin ilinde bir alan araştırması*', **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**,13(3), 49-66.

DEMPSTER, N. & LİZZİO, A. (2007). '*Student leadership: Necessary research*', **Australian Journal of Education,** *51*(31), 276-285.

DURMUŞ, Ö. (2011). *İlköğretim ve lise öğrencilerinde görülen liderlik davranışlarının araştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale 18 Mart Üniversitesi.

FERTMAN, C. I., & LONG, J. A. (1990). '*All students are leaders*', **School Counselor,** 37(5), 391-396.

GLASSER, W. (1999). **Başarısızlığın olmadığı okul.** (Çev: K. Teksöz). Ankara: Beyaz Yayınları.

GORDON, T. (2013). **Etkili Liderlik Eğitimi,(**çev: Aytolu, O.) Profil Yayıncılık,

GÜNEŞ, A. (2010). *İlköğretim çağındaki üstün yetenekli öğrencilerle normal gelişim gösteren öğrencilerin liderlik becerilerinin karşılaştırılması***: Kırşehir ili örneği** (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.

İLGAR, L. (2014). '**Özel okul ve devlet okulunda görev yapmış sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetimindeki farklılıklara ilişk***in görüşleri: nitel bir çalışma*', **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, (11) 22, 259-285.

JOY, D. M., YANG, Y., & FARZANEHKIA, F. (2000). 'Service-learning leadership development for youths', **Phi Delta Kappan**, *81*(9), 678-680.

KARADAĞ, E., KILIÇOĞLU,G. ve YILMAZ, D. (2014). Örgütsel Sinizm, Okul Kültürü ve Okul Başarısı: Bir Yapısal Eşitlik Modelleme Çalışması**, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 14(1),89-113.**

KABAKÇI, Ö.F. (2013). **Karakter güçleri açısından pozitif gençlik gelişiminin incelenmesi** (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

KARNES, F. A., & BEAN, S. M. (1996). '*Leadership and the gifted*', **Focus on exceptional children**, 29(1),1.

KELLER, T. (2003). 'Parental images as a guide to leadership sensemaking: An attachment perspective on implicit leadership theories', **The Leadership Quarterly**, 14(2), 141-160.

KOSUTIC, I. (2010). **Constructing youth leadership (Doctoral dissertation)** Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 3464339).

KRESS, C. A. (2006). '*Youth leadership and youth development: Connections and questions*', **New Directions for Youth Development,** 2006(109), 45-56.

MARLAND, S. P. (1972). *Education of the gifted and talented* (Vol. 1). Report to the Congress of the United States by US Commissioner of Education. Washington, DC: US Government Printing Office. Retrieved june 15, 2014 from http://www.valdosta.edu/colleges/education/psychology-and-counseling/documents/marland-report.pdf

MORRIS, G. B. (1991). '*Perceptions of leadership traits: comparison of adolescent and adult school leaders*', **Psychological Reports,** 69(7), 723.

MURPHY, S., & JOHNSON, S. (2011). '*The benefits of a long-lens approach to leader development: Understanding the seeds of leadership*' **Leadership Quarterly,** 22(3), 459-470.

NEUMAN, W. L.(2008). **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar** (2. cilt).(2. bs.) (Çev. Sedef Özge). İstanbul: Yayın Odası.

Northouse, P. G. (2010). **Leadership: theory and practice** (5th ed.). CA: SAGE Publications, Inc.

OECD [Organisation For Economic Co-Operation And Development]. (2005). '*The definition and selection of key competencies: Executive summary*.' Retrieved August 15, 2014 from http://www.oecd.org/pisa/35070367.pdf

OGURLU, Ü. (2012). **Liderlik becerileri geliştirme programının üstün zekalı olan ve olmayan öğrencilerin liderlik becerilerine etkisi** (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

ÖZMUTLU, İ. (2008). **Beden eğitimi ve spor yüksek okullarında öğrenim gören öğrencilerin liderlik ve yaratıcılık özelliklerinin karşılaştırılması: Gazi Üniversitesi örneği** (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

SEEVERS. B. S.. DORMODY. T. J.. & CLASON. D. L. (1995).'*Devleoping A Scaled To Research And Evaluate Youth Leadership Like Skills Development*', **Journal of Agricultural Education**. 36(2). 28–35.

THOMAS, N. (2004). **The John Adair handbook of management and leadership**. London: Thorogood

THOMPSON, M. (2006). '*Student leadership process development an assesment of contributing college resources*', **Journal of College Student Development**, 47(3), 343-350.

TÜRKOĞLU, M. E. (2015). Öğretmen hesapverebilirliği: Özel bir okulda durum çalışması. (Yayımlanmamış doktora tezi). Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.

TÜYSÜZ, B. (2007). *Öğrenci liderliği programının 6.sınıf öğrencilerinin liderlik rolleri ve davranışlarına etkisinin incelenmesi***.** (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

TWENGE, J.M. (2013). **Ben nesli.** (Çev:Öztürk, E.). İstanbul:Kaknüs Yayınları.

TYREE. T. M. (1998). **Designing an instrument to measure socially responsible leadership using the social change model of leadership development** (Doctoral dissertation) Retrieved from ProQuest Dissertations and Theses. (UMI No. 9836493).

VANLİNDEN, J. A., & FERTMAN, C. I. (1998). **Youth leadership: A guide to understanding leadership development in adolescents.** San Francisco: Jossey-Bass Publishers retrieved from https://books.google.com.tr/books

WANG, B., LI, M., LI, G., WEI, M., & LI, Z. (2012). '*An investigation and analysis of high school student leadership in central China*', **International Journal Of Psychology**, 47, 1-2.

Ek 1: Liderlik özellikleri ölçeği.					
Maddeler Açıklama: **Kendinizle ilgili sınıftaki arkadaşlarınızı düşünerek aşağıda yer alan ifadelere ne derece katıldığınızı. yanındaki seçenekleri kullanarak işaretleyiniz.**	**Asla**	**Çok ender**	**Ara sıra**	**Sıklıkla**	**Daima**
Sınıf içinde bir çalışma organize ederken bana ihtiyaç duyarlar.					
Bir konu hakkında benim görüşlerime başvururlar.					
Yapılan çalışmalarda öne çıktığımı görürler.					
Yeteneklerimi geliştirdiğimin farkındadırlar.					
Farklı ortamlarda öne çıktığımı görürler.					
Kendime güvendiğimi bilirler.					
Fikirlerimi korkusuzca savunduğumu bilirler.					
Beni bir oyunda ve faaliyette kaptan ya da başkan olarak seçerler.					
Benimle ortak iş yapmaktan zevk alırlar.					
Birlikte çalışmaktan hoşlandığımın farkındadırlar.					
Onlara destek verdiğim için motive olurlar.					
Benimle dostluklarının bozulmasını istemezler.					
Sınıf arkadaşlarımla vakit geçirmek beni mutlu eder.					
Sınıftakiler kararlarına saygılı davrandığımı bilirler.					
İhtiyaçlarını rahatlıkla bana söylerler.					
Başkaları ile ilişkilerime önem verdiğimin farkındadırlar.					
Çevremdekilere haksızlık yapmadığımı bilirler.					
Başkalarına yol gösterdiğimi bilirler.					
Çevremdeki insanlara her türlü yardımcı olduğumu görürler.					
Çevremdekilere adaletli davrandığımı düşünürler.					
Kavga çıktığında barıştırmak için beni çağırırlar.					
Kararlarımı çabuk vermediğimi ve kararsız olmadığımı bilirler.					

Başkalarının fikirlerini değiştirmeye çalıştığımı düşünürler.					
Meraklı biri olduğum için soru sorduğumu bilirler.					
Yeteneklerime göre bana farklı görevler verirler.					
Değişik sorunlara farklı çözüm yolları ürettiğimi görürler.					
Planlı olduğumu bilirler.					
Sabırlı davrandığım için değişik sorumlulukları bana verirler.					